

En sofa: Idealer til begjær

Er en empiresofa i kopi fra 1900-tallet uinteressant? Ikke nødvendigvis.

Tekst: Sjur Harby

Foto: Steffen Laursen

«Under vår siste store nødsperiode skapte 'slekten fra 1814' sin egen stil», skrev arkitekt Herman Munthe-Kaas i 1940. Munthe-Kaas ble en av våre fremste talsmenn for nyklassisismen i 1920-årene. Retorisk spurte han i sin artikkel: «Er 'slekten fra 1940' i stand til å skape enhet – stil – over de ting vi skal omgi oss med når vi nå skal bygge op igjen det ødelagte? Det er hjem som skal gjenopbygges, hjem med alle de tusen små og store ting som skaper hjemmets miljø godt eller dårlig.»

Tusenvis av nordmenn sto i 1940 uten tak over hodet etter tysk og

alliert bombing, og familier stuet seg sammen i det som var igjen av kjellere, bakgårder og uthus. Krigen hadde ført til nødsår, og igjen var sparsomhet nødvendig om gjenreisningsmidlene skulle strekke til. Gamle idealer ble plukket frem og tilpasset en ny tid, slik en også hadde gjort det i årene rundt jubileumsutstillingen på Frogner i 1914 og utover på 1920-årene.

Arkeologiske undersøkelser

Men historien starter egentlig et helt annet sted. Helt siden 1500-tallet var det gjort funn av antikke bygningsdeler, statuer, bruks- og luksusgjenstander mange steder i Italia, ikke minst i områdene sør for vulkanen Vesuvius ved Napoli. Funn som både vakte oppmerksomhet og samleres begjær. Likevel var det først på 1700-tallet, under opplysningstiden, at de arkeologiske undersøkelsene fikk et slikt omfang at det kunne

skape ringvirkninger helt opp til norske bygder. I 1772 hadde dessuten sir William Hamilton solgt sin store privatsamling av antikke gjenstander til British Museum i London. Samlingen omfattet blant annet 730 vaser, 300 gjenstander i glass, 627 bronser og 6000 mynter, hovedsakelig fra Pompeii-området. Sammen med utgravningen av den såkalte Diomedes-villaen i årene 1771–74 skapte gjenstandene en arkeologisk sensasjon – og la grunnlaget for den nye stilen som skulle kle det nye Europas politiske landskap så godt.

Nyklassisismen

Begeistring for nyklassisismen startet i Frankrike under kong Ludvig 15., men assosieres først og fremst med tiden etter den franske revolusjon, den amerikanske frihetskampen og med keiser Napoleon. I bekjempelsen av de gamle kongedømmene søkte de unge republikanerne sitt

Om empirens ornamenter i motiv var internasjonale, var de i materialer og utførelse norske. Gjengangere var palmetter, tannsnitt, meanderborder, eggstaver, vaser, kranser, fakler, ørner, svaner, trofeer, viktorer, laurbærgrener, amoriner, delfiner og, som følge av Napoleons felttog til Egypt, også eksotiske elementer som sfinkser.

Dette er saken: Artikkelserien startet i årets første nummer av Kulturarven med en mahognisofa innkjøpt på auksjon. Den hadde empirens eleganse, men med mange skavanker, og forrige artikkel avdekket at den trolig ikke er en 1800-tallssofa i det hele tatt, men en kopi fra tiden rundt første verdenskrig. Sofaen settes i stand hos antikvarisk snekker Aud Wardenær og møbeltapetserer Solvår Bekkevold i henholdsvis Elverum og Løten. Prosjektet er Disen Kolonials markering av årets grunnlovsjubileum. Se mer på www.disenkolonial.no

ideologiske fundament i den greske og romerske antikken. I Washington oppførte amerikanerne i 1790-årene sitt Capitolum i nyantik stil, mens franske kvinner hengte krinolinene til side, kastet korsettene og lot seg svøpe inn i tynne stoffer med antikens snitt. Ved Napoleons hoff ble det bestilt innredninger og møbler i den nye stilen. Kravene var borgerlighet, fornuft og enkelhet, idealer en mente det gamle Roma var tuftet på.

Også her hjemme ble antikken etterapet så godt det lot seg gjøre i arkitektur, møbler og interiører. Om empirens ornamenter i motiv var internasjonale, var de i materialer og utførelse norske. Gjengangere var palmetter, tannsnitt, meanderborder, eggstaver, vaser, kranser, laurbærgrener, og som følge av Napoleons felttog til Egypt, også eksotiske elementer som sfinkser. I Frankrike holdt stilen seg til 1820-årene, mens den i Norge varte til rundt 1840.

Klassiske idealer

«Vi kan neppe forestille os en tid, der i den grad betegner ungdommens og energiens *opvognen*, som den *Napoleonske*», skrev riksantikvar Harry Fett i 1905. Og hans begeistring for empirens symbolladete formspråk fulgte ham helt til krigens dager. Da forlaget Gyldendal i 1940 utga boken *Nye norske hjem* i Kunst og Kulturs serie, satt Fett i redaksjonen. Mens hjemmefronten sloss mot tyskerne, startet Fett kampen for den gode smak i gjenreisningsarbeidet. Han hevdet at det var fra empirens hjem «de menn og kvinner stammet

som skapte den nynorske humanisme og den nynorske idealisme. Og vi føler alle» – mer eller mindre bevisst – *hvad vi skylder dette slektsledd, hvad deres enkelhet, nøkternhet, arbeidsvillighet og økonomiske sans har betydd for vårt eget liv og vår innstilling*».

Giljestilen

Forbildene ble tuftet på det kjente og kjære, på eidsvollsgenerasjonens arkitektur- og innredningsidealer, på det Fett så elegant kalte «forenklingens stil». Ikke i sin franske eller mellomeuropeiske tapning med brennforgylte beslag og kostbar mahogni, men slik den fremsto i Erik Werenskiolds illustrerte utgave av Jonas Lies roman *Familien på Gilje* fra 1903. Det var, for å sitere Fett: «*bjerkesofaer, stoler og bord, bjerkeskap mot umalte tømmervegger, kobberstikk og speil i bjerkerammer*.» Fetts begeistring smittet over på en hel generasjon av arkitekter og antikvarer som fremdeles var toneangivende i 1940, og som i mellomkrigstiden hadde gjort det lønnsomt å kopiere en empiresofa i mahogni fordi markedet var tomt for originaler. 🌀

